

АКМЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПТНЗ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки вказує на пріоритетність виховання людини інноваційного типу мислення та культури, проектування акмеологічного освітнього простору з урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості, потреб суспільства й держави. Саме тому метою розвитку освіти на наступне десятиріччя є забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними задатками, здібностями, потребами на основі навчання впродовж життя.

Сучасний ринок праці вимагає від випускника не лише глибоких теоретичних знань, а й здатності самостійно їх застосовувати в нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях, переходу від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян. Проте зміст і організація національної освіти недостатньо переорієнтовані на формування в молоді життєво важливих компетентностей, активної їх соціалізації. Подолання наявних потреб полягає в оновленні цілей і змісту освіти на основі компетентнісного підходу та особистісної орієнтації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Теоретико-методологічні засади професійної компетентності та шляхи її реалізації досліджували К. Альбуханова-Славська, В. Байденко, Є. Барбіна, В. Болотов, В. Бондар, Б. Гершунський, В. Гриньова, Е. Зеєр, І. Зимня, О. Іонова, Б. Ельконін, В. Євдокимов, Г. Лебедева, В. Лозова, Е. Климов, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Маслов, О. Пєхота, О. Попова, І. Прокопенко, А. Реан, В. Сєріков, В. Сластьонін, А. Троцко, О. Хуторський, В. Ядов та інші.

Дослідженням проблем акмеології, формування акмеологічної компетентності суб'єктів діяльності займалися Ю. Артемов, Г. Данилова, А. Деркач, В. Зазикін, Г. Коваленко, Н. Кузьміна, С. Макаров, А. Маркова, А. Назаретян, Л. Рибалко, Є. Селєзньова, В. Сипченко, А. Фоміних, Х. Шапаренко та інші.

Аксіологічну складову професійної компетентності розглядали Є. Артемов, І. Артюхова, А. Асмолов, Б. Братусь, Ф. Василюк, А. Вардомацький, В. Вижлецов, Н. Гартман, О. Єрьомкіна, Р. Інглхарт, М. Каган, В. Караковський, В. Карандашов, А. Леонтьєв, Д. Леонтьєв, В. Сластьонін, Б. Сосновський, С. Степанов.

Водночас ідея формування професійної компетентності викладачів ПТНЗ ще не набула достатнього рівня розвитку як у науці, так і на практиці. Виникає необхідність у здійсненні комплексного дослідження й відновлення цілісності означеного суб'єкта діяльності в усіх взаємозв'язках і опосередкуваннях для того, щоб сприяти досягненню вищих професійних та особистісних рівнів, зокрема в акмеологічному аспекті.

Формулювання цілей статті... Саме тому метою статті є теоретичне обґрунтування акмеологічного аспекту формування професійної компетентності майбутніх викладачів ПТНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження... Основним завданням педагогічної освіти є забезпечення підготовки педагогічних працівників, зокрема за спеціальністю «Професійна освіта» (за профілем) для системи професійно-технічної освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра з присвоєнням кваліфікації викладача практичного навчання за відповідною галуззю виробництва або сферою обслуговування згідно з умовами соціально орієнтованої економіки та інтеграції України в європейське і світове освітнє співтовариство.

Стає нагальним підготовка та виховання педагогічних кадрів, здатних працювати на інноваційних засадах до організації навчально-виховного процесу та власного творчого безперервного професійного зростання.

Професіоналізм діяльності – якісна характеристика суб'єкта праці, що відображає високу професійну кваліфікацію і компетентність, різноманітність ефективних професійних навичок і умінь, в тому числі заснованих на творчих рішеннях, володіння сучасними алгоритмами і способами вирішення професійних завдань, що дозволяє здійснювати діяльність з високою і стабільною продуктивністю; характеристика, що підлягає подальшому розвитку.

Професіоналізм особистості – якісна характеристика суб'єкта праці, що відображає високий рівень професійно важливих або особистісно-ділових якостей, акмеологічних інваріантів професіоналізму, креативності, адекватний рівень домагань, мотиваційну сферу і ціннісні орієнтації, спрямовані на прогресивний розвиток [1].

Таким чином, професіоналізм особистості та діяльності – це дві сторони одного і того ж явища, категорії, що відображають властивості, що знаходяться в діалектичній єдності. При вирішенні практичних завдань, пов'язаних з розвитком професіоналізму, в силу різного змісту застосовуваних акмеологічних технологій такий поділ є доцільним. Це дозволяє більш організовано здійснювати цей процес розвитку.

Дослідження проблем розвитку професійної компетентності та її різних видів у акмеології займають особливе місце (професійна компетентність є головною складовою частиною професіоналізму особистості та діяльності, важливою умовою становлення професіонала). Розвиток компетентності посилює особистісно-професійні стандарти, позитивно впливає на мотивацію особистісних та професійних досягнень. До того ж воно

практично не має суттєвих обмежень, а це в свою чергу є ключем до розширення суб'єктного простору. Роль професійної компетентності та її акмеологічне значення важко переоцінити. Дослідження професійної компетентності базуються на адекватному розумінні її сутнісних характеристик, що відображають загальний зміст самої категорії компетентності. Розглянемо акмеологічний аспект проблеми компетентності більш докладно. У науці компетентність – це характеристика володіння знаннями, що дозволяє судити про що-небудь, висловлювати авторитетну думку, обізнаність, авторитетність у певній галузі. Існує і ще один аспект трактування – законно схвалена здатність авторитетної особи вчиняти певні акти або дії в конкретних умовах, коло повноважень. Тому компетентний – це знаючий, досвідчений в певній галузі фахівець, який має право за своїми знаннями і повноваженнями робити або вирішувати що-небудь, судити про що-небудь, має право вирішувати підвідомчі питання. З психологічної точки зору у змісті даних визначень проглядається ряд взаємопов'язаних особливостей, які обумовлюють якісні характеристики цієї властивості особистості. Перша характеристика професійної компетентності називається гностична, або когнітивна, вона відображає наявність необхідних професійних знань. Їх обсяг і рівень є головною характеристикою компетентності. Друга – регулятивна, що дозволяє використовувати наявні професійні знання для вирішення професійних завдань. Очевидно, що регулятивний компонент включає в себе проектувальну і конструктивну складові, які проявляються в умінні прогнозувати і приймати ефективні рішення. Третя – рефлексивно-статусна, що дає право за рахунок визнання авторитетності діяти певним чином. Четверта – це нормативна характеристика, що відображає коло повноважень, сферу професійного ведення. Нарешті, п'ята є комунікативною характеристикою, так як поповнення знань або практична діяльність завжди здійснюються в процесі спілкування або взаємодій. Таким чином, коли мова йде про компетентність в чому-небудь, слід відзначати або виділяти всі названі компоненти. З цих позицій на рівні спільного в акмеологічних дослідженнях необхідно підходити до вивчення і розвитку професійної компетентності та її конкретних видів [1].

Під акмеологічним аспектом розвитку професіоналізму педагога розуміють розвиток професійної діяльності, удосконалення її результату та особистісне зростання педагога. Отже, акмеологічна професійна позиція викладача має впливати із його професіоналізму, у якому органічно поєднані компетентність, особистісна орієнтація та морально-духовна цінність. Вона віддзеркалює життєвий філософський рівень культури викладача, професійні цінності та стиль відносин у сфері освіти й соціальному середовищі, створює можливість повнішої самореалізації. Саме акмеологічна компетентність як інтегральна готовність і здатність особистості постійно себе вдосконалювати може забезпечити ефективність професійної діяльності викладача та його гармонійний саморозвиток.

У акмеологічному розумінні педагогічний професіоналізм розглядається як стійкі властивості суб'єкта, що забезпечують високу продуктивність педагогічної діяльності, її гуманістичну спрямованість.

Акмеологія розглядає не будь-які процеси розвитку в ході навчання і виховання, а ті, які означають просування до вершин зрілості, мають висхідний, випереджаючий характер. Вона приділяє велику увагу тому, як людина в процесі засвоєння соціальних та професійних нормативних вимог визначає для себе оптимальну індивідуальну стратегію досягнення вершин професіоналізму і зрілості з урахуванням неповторного поєднання своїх потреб, можливостей і здібностей. На відміну від педагогіки акмеологія вивчає співвідношення загального особистісного розвитку людини з професійним, взаємозв'язок етапів його соціалізації і професіоналізації.

Зміст педагогічної акмеології містить рівні професіоналізму педагога, а також умови і закономірності досягнення вершин професійної зрілості його особистості. У той же час в її предметну область входять: закономірності і механізми досягнення вершин не тільки індивідуальної, але і колективної діяльності, пов'язаної з вирішенням педагогічних завдань; дослідження процесів поетапного становлення вчителя-акмеолога; мотиви професійних досягнень у педагогічній діяльності; траєкторії досягнення професіоналізму в галузі педагогіки. Зміст педагогічної акмеології визначається наступним: специфікою професіоналізму педагога; своєрідністю поєднання об'єкта, умов, способів і технологій діяльності, результатів наукових досліджень, що акумулюються в праці педагога. Педагогічна акмеологія сприяє досягненню педагогом вершин професіоналізму, який проявляється не тільки у високій результативності діяльності, а й у наступному: в гуманістичній орієнтації на розвиток особистості учнів засобами окремих навчальних предметів; у виборі педагогом способів своєї діяльності з урахуванням мотивів, ціннісних орієнтацій, цілей учнів; у підготовці учнів до наступних етапів педагогічного маршруту.

Важливими, з точки зору нашого дослідження, є наступні завдання педагогічної акмеології:

- розвиток у вихованців тих відмінних внутрішніх ознак, які необхідні для найповнішої професійної самореалізації;
- дослідження психолого-педагогічних умов професійного становлення особистості у період навчання у стінах спеціальних закладів різного рівня акредитації;
- знаходження шляхів удосконалення педагогічної майстерності педагогічних працівників дошкільних, загальноосвітніх, середніх спеціалізованих та вищих закладів навчання, виховання і освіти;
- розробка проблем, пов'язаних із механізмами формування у майбутнього професіонала фахової мотивації, саморефлексії, потреби в актуалізації фахово-особистісного потенціалу [3].

Педагогічна акмеологія виявляє рівні і етапи професіоналізму діяльності та зрілості особистості педагога. Основними з них є рівні оволодіння професією, педагогічної майстерності, самоактуалізації педагога в професії, педагогічної творчості.

Педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі. До таких важливих властивостей належать гуманістична спрямованість діяльності вчителя, його професійна компетентність, педагогічні здібності і педагогічна техніка [2].

Самоактуалізація і самореалізація особистості повинні поєднуватися з її адаптацією, індивідуалізацією та інтеграцією, але при пріоритеті гуманістично спрямованої індивідуалізації. Самоактуалізація і самореалізація мають схожість з процесами індивідуалізації, але у них інша якість: просто «виокремитися» не є самоціллю, а ось «виділитися» за рахунок професійних, особистісних чи духовних досягнень, системи відносин – це є головним у акмеологічному розумінні. У міру такого розвитку зростає цілісність і інтегративність психологічної організації особистості, накопичуються і реалізуються нові потенції, розширюються і поглиблюються зв'язки особистості з навколишнім світом, суспільством та іншими людьми. Потенціал – це не тільки те, що дано від природи, а й постійно індивідуально поповнювана та відновлювальна система знань і умінь, характерологічних властивостей, що пов'язано з особистісним і особистісно-професійними розвитком.

Педагогічна творчість відображає процес особистісної і професійної реалізації та самореалізації педагога у професійно-педагогічній діяльності. Сутність, специфіка, ознаки і риси педагогічної творчості, які обумовлюють її особливе і одиначне серед інших видів творчості, виявляються в особистісно-орієнтованій розвивальній взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу (педагога і учня), яка зумовлена специфікою психолого-педагогічних взаємовідносин між ними і спрямована на формування творчої особистості учня і підвищення рівня творчої професійної діяльності педагога. Виділені і обґрунтовані основні ознаки, критерії та рівні творчої педагогічної діяльності допомогатимуть педагогу у процесі його творчого самовдосконалення [4].

Б.Ананьєв висловлював думку, що в основі всякого розвитку лежить передусім інтелектуальний розвиток. Особистісний розвиток відбувається тоді, коли поповнюються знання, розширюється кругозір, удосконалюються інтелектуальні вміння, тобто реалізується поновлювана складова потенціалу, що можна здійснювати в процесі навчання, а головне – самонавчання. Інтелектуальний розвиток в більшості випадків має наслідком гуманізацію відносин особистості, її орієнтацію на якісно інші еталони та ідеали. У процесі такого розвитку відбувається зміна системи потреб людини, при цьому все більше зростає роль вищих духовних потреб і потреб у самореалізації. Акмеологічні технології спрямовані на розкриття внутрішнього потенціалу особистості, розвиток властивостей і якостей, що сприяють досягненню високого рівня особистісно-професійного розвитку і професіоналізму.

Висновки... Таким чином, універсальним методологічним орієнтиром, який забезпечує цілеспрямованість і результативність формування професійної компетентності, виступає акмеологічний підхід. Саме акмеологічний підхід та акмеологічні технології сприятимуть розвитку внутрішнього потенціалу, високого професіоналізму та творчої майстерності фахівця. Перспективи подальших розвідок у даному напрямку полягають у поєднанні традиційних та акмеологічних педагогічних технологій у професійній підготовці майбутніх викладачів на основі ціннісних орієнтирів.

Література

1. Деркач А. Акмеология : учебное пособие / А. Деркач, В. Зазыкин. – СПб. : Питер, 2003. – 256 с.
2. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос. – 2-ге вид. допов. і переробл. – К. : Вища шк., 2004. – 422 с.
3. Ніколаєску І. Практичні основи акмеологічного розвитку особистості в умовах освітньо-інформаційного простору: навчально-методичний посібник / І. Ніколаєску. – Черкаси : ОІПОПП, 2012. – 54 с.
4. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості / С.О. Сисоєва – К. : Міленіум, 2006. – 346 с.

Анотація

У статті розглядається акмеологічний аспект формування професійної компетентності майбутніх викладачів професійно-технічних навчальних закладів. Зазначено взаємозв'язок між поняттями "професіоналізм діяльності" та "професіоналізм особистості"; трактування педагогічного професіоналізму в акмеологічному розумінні; роль педагогічної акмеології у розв'язанні завдань щодо професійного становлення особистості у період навчання.

Аннотация

В статье рассматривается акмеологический аспект формирования профессиональной компетентности будущих преподавателей профессионально-технических учебных заведений. Отмечено взаимосвязь между понятиями "профессионализм деятельности" и "профессионализм личности"; трактовка педагогического профессионализма в акмеологическом смысле; роль педагогической акмеологии в решении задач относительно профессионального становления личности в период обучения.

Summary

The article discusses acmeological aspect of formation of professional competence of future teachers of vocational-technical schools. Noted the relationship between the concepts of "professional activities" and "professional

identity"; interpretation of professionalism in teaching akmeologicheskaja sense, the role of teaching in the task of Occupational regarding professional growth during the training period.

Ключові слова: педагогічна акмеологія, акмеологічний підхід, акмеологічні технології, професійна діяльність, професійна особистість, професійна компетентність.

Ключевые слова: педагогическая акмеология, акмеологический подход, акмеологические технологии, профессиональная деятельность, профессиональная личность, профессиональная компетентность.

Key words: pedagogical acmeology, acmeological approach acmeological technology, professional activities, professional identity, professional competence.

Подано до редакції 09.10.2013

УДК 133.2:159.953.13

© 2013

Лі Чжаофен

РЕТРОСПЕКТИВА КАТЕГОРІЇ «ПІЗНАВАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС» У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... У педагогічній діяльності інтерес як форма вияву матеріальних і духовних потреб людини відіграє істотну роль. Систематизація інтересів включає глобальні та локальні інтереси, державні та певних категорій населення, професійні та сімейні, колективні та індивідуальні, технічні, художні, гуманітарні, спортивні тощо. Пізнавальні потреби, що виявляються в інтересі, спонукають особистість активно шукати способи і засоби їх задоволення, стимулюють пізнавальну активність у здобутті знань. Актуальність проблеми обумовлена постійним зверненням сучасної педагогічної науки до розкриття сутності інтересу як науково-освітньої категорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Існуюча джерельна база з історіографії щодо «пізнавального інтересу» повертає нас до витоків розвитку цього поняття.

У філософській літературі інтерес розглядався і розглядається як форма вияву потреб людини і є важливою категорією для встановлення реальних причин та основних стимулів її діяльності та соціальної активності.

Вчення про інтерес як соціальне явище посідало значне місце в усіх філософських системах. Так, Арістотель, Демокрит, Лукрецій, Спіноза визначали «нужду» першопричиною способу життя людей, вчинків окремої людини і розвитку суспільства в цілому. Найзначущою для розвитку проблеми була спроба створити теорію інтересу, здійснена Гельвецієм у книзі «Про розум». «Якщо фізичний світ підлягає законам руху, то світ духовний не менше підлягає законам інтересу, – говорив філософ. – На землі інтерес є всесильним чаклуном, який змінює в очах усіх суцільних вигляд усякого предмету» [2, с. 45]. Розуміючи пізнавальний інтерес "пружиною духовного розвитку людини", вчений поділяє інтереси на три види: інтереси індивідуальні (приватні, особисті); інтереси соціальних груп; інтереси загальні, суспільні. Важливість роботи Гельвеція полягає в тому, що він визначив інтерес як явище, що змінюється за певних історичних обставин, а в узгодженні суспільних і особистих інтересів вбачав шлях до процвітання суспільства.

Доповненням класичних традицій у тлумаченні природи інтересу стали погляди філософів, які розглядали його в структурі антропогенезу. Зокрема:

- з точки зору «розумного егоїзму» інтерес ототожнювався із самолюбством, прагненням до задоволення особистісних, а не суспільних потреб;

- у межах концепції «економічної людини», згідно з якою інтерес зводився до матеріальної вигоди;

- у зв'язку з психологічним тлумаченням природи інтересу як емоційного процесу.

У наукових працях українського філософа Г.С.Сковороди знаходимо цікаві думки щодо розуміння сутності категорії «інтерес». Любов до пізнання істини він пов'язував з появою інтелектуальних емоцій, що супроводжують труднощі, та з подоланням останніх на шляху до знань. Такими емоціями вчений вважав здивування, радість, сумнів, упевненість, розумове задоволення у процесі пізнання нового. За глибоким переконанням вченого, головним обов'язком учителя є розвиток допитливості та інтересу у вихованця, формування в нього потреби (почуття любові) до творчого сприймання світу через розвиток самостійності мислення [5].

Російський філософ Д.І. Пісарев одним з перших звернув увагу на феномен інтересу і вивчив його в трьох аспектах:

- з точки зору наявності в інтересі характерних рис і його місця в педагогічному процесі;

- з точки зору співвідношення понять «інтерес» і «потреба»;

- з точки зору умов розвитку інтересу [7].

Інтерес у педагогічному процесі розглядається ним у вигляді емоційної спрямованості на предмет. Характерною рисою цього феномену є його спонукальний вплив на діяльність, що у психології трактується як мотив (О.М. Леонтьев та ін.). Інтерес – це психічне явище, яке характеризується спонукуванням, тяжінням до об'єкту, яке потрібно розвивати в процесі навчання, що і є специфікою пізнавального інтересу в навчальній діяльності.